

ספר מי מנוחות

פרשת ויקרא

כִּי הִסְדַּר חֲפָצָתִי וְלֹא זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מַעֲלֹת (הושע ו:)

ואך הנראה מדברי כללות המדברים בענין זה הוא: כי ה' הפיץ חסד הוא, ורצה להיות משרתיו הכהנים המיוחדים לעבודתו לזכותם משלחן גבוה כל מנה יפה וכל נתח טוב. ואמנם זה יצדק בשלמים וחטאות ואשמות, אך בעולות שקלם כליל לאשים לא יצדק זה, והוצרכו לתת טעם לעולות. והוא מה שכתב הרמב"ן ז"ל כי כפי פשט הדברים [נראה] כי הקרבן - הכנעה יתרה לנפש, כי כאשר יראה את הצאן ואת הבקר נשפך דמן, ונעשה איברים איברים ונשרף על המזבח, יחשוב בלבו כי מן הראוי היה שככה יעשה לו, אלא שבחסד [הבורא] נלקחה תמורתו הכהמה ההיא ונעשה בה כל מה שהיה ראוי להעשות לאיש ההוא, ובזה יכנע לבבו, ומפני שמו ניהת הוא. עד כאן דבריו:

ובאמת שכל קושיות הרמב"ן ז"ל על הרב המורה ז"ל מקרבנות הבל ונח ואלף עולות של שלמה ע"ה - מהם גם כן יקשה על דבריו ז"ל, שלא תצדק שם הפגנה הזאת, שלפי

בטעם הקרבנות דברו המפרשים ז"ל דברים רבים, יען כי לכאורה הוא דבר מבהיל, וכמאמר הכתוב (תהלים נ יג) **האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה**. והתמיהה אצלי, שהכתוב יתמה משתי פנים: א) היא הפשוטה, כי הוא יתברך משולל הנשמות ורחוק מכל החסרונות מרחק רב, וילוד אשה - כשעלה להר - לחם לא אכל ומים לא שתה, כל שכן השקלים הנבדלים, כל שכן וקל וחומר הוא יתעלה על כל. שנית, לכשנחשוב מחשבה נפסדת כי הוא יאכל הלילה ולכך צוה בקרבנות, עדין יש לתמוה האם אוכל או שותה, הלא הבשר והחלב נשרפים, והדם ישפך.

ולזה חתרו המפרשים למצוא טעם למצות הקרבנות. וראש המדברים בזה הוא רבינו [הרמב"ם] בפרק ל"ב מהחלק הג' בספר המורה, האריך שכל טעם הקרבנות - להרחיק בני אדם מעבודה זרה, ורבו המקשים והמתרצים על דבריו כמו שכתב הרמב"ן ז"ל (ויקרא א ט) יענין שם במפרשיו:

רבה [את] הכפירה במציאותו ח"ו. להבדיל כמה [אלפי הבדלות], לא יודה במציאות המלך בעיר - [אזרח] היושב ובמלך כ[פין] אשר יודה העובד עבודתו, וזה מבואר בחוש.

באופן כי הזבחים - והם הנקראים בלשון חכמים **שְׁלָמִים** - יש בהם עֲשִׂית החסד עם הכהנים וכל הצריכים, והעולות - יש בהם ידיעת ה'. והוא שאמר **כי חסד חפצתי ולא זבח**, יאמר: שאשר צויתי בזבח - לא היתה הפְּנִיָה על עצם הזבח, אך על הנמשך ממנו, שהוא החסד. וכן העולות, הפְּנִיָה בהם - פְּנִיָה על מהם, שהוא דעת אלהים. וזהו **ודעת אלהים**, יאמר שכן חפצתי דעת אלהים מעולות, יען כי כל עֶקֶר העולות הם לידיעת ה' הנמשכת מהם.

ולזה הוכיחם הנביא בהיותם עובדי עבודה זרה וכופרים בו יתברך, והמה היו עושים חסד עם ענייהם, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קד): שְׁמֵדָה יִתְּרָה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, שהיו גומלי חסדים, אמר להם הנביא (ירמיה ז כא): **עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר**. יאמר, כי מכיון שמאסתם עבודת ה' הנמשכת מהעולות, וידיכם אוחוות בחסד, אם כן עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר, שראוי לכם לעשות הכל זבחים. זה נראה לפי דרך רבותינו המפרשים ז"ל:

ועוד נראה לתת טוב מעם למצות

דבריו ז"ל לא יצדק [מעם] הקרבן ושכתב הוא ז"ל] אלא לחוטא, ולא [למביא קרבן] נדבה.

אבל יראה בעיני - וכמְשָׁלִים דברי הרמב"ן ז"ל - כי מעם הקרבן, כ[פין] אשר כתבו המפרשים ז"ל - מכללם הרב בספר **החֲנוּךְ** (פר' בא מצוה טז) - להשיב על דברי הפילוסופים הזורים האומרים כי עֶקֶר עבודת ה' היא בלב, יען כי כל המעשים אינם נעשים אלא לגשמי. והרב הנזכר השיב על דבריהם כי אף אם אמת דבריהם, לא יתעורר האדם לעבוד את ה' אם לא על ידי תנועת הגוף, וישתמש בעבודתו בדברים גשמיים. כן אני אומר בטעם הקרבנות, שכל עֶקֶר טעמים - **לְתַקוּעַ במחשבת העובד [את] ידיעת ה' יתעלה מציאותו והשגחתו**, כי על ידי הקרבן יִדְמָה כְּאֵלוֹ הוא מצוי בהיותו מקריב ומקטיר לפניו, שעל ידי כך תתחזק בלבו מציאות ה' יתברך והשגחתו:

שזהו לדעתי אומרו (שמות כה ה) **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם**, שגם עֲשִׂית המקדש היא חזק גדול לתקוע מציאות ה' בלכות בני אדם כאשר יתעסקו בעמל גדול לעשות לו בית, כ[פין] אשר יעשו להבדיל כמה הבדלות למלך בשר ודם. וזהו **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם** ממש, שתתחזק⁴⁶⁴ מציאותו בלכם. כן הוא מעשה הקרבנות, שעל ידי רוב העסק, שחיטתו וזריקת דמו ושרפתו ונתת חלק ממנו למשרתי ה', רוב העוסקים יחזקו אמונת מציאותו והשגחתו, וישקיעו בתהום

והוא טעם למאמרם ז"ל בסוטה (ה), הם אמרו: **כל מי שדעתו שפלה - כאלו הקריב כל הקרבנות, שנאמר (תהלים נא יט): זכחי אלהים רוח נשברה. ואף אין תפלתו נמאסת, שנאמר (שם): לב נשבר ונדכה, אלהים לא תבזה.** שהכונה, שאחר שהקרבנות הם להורות שפלות בני האדם לפני האלהים, ושהוא אדון ושליט עליהם, נמצא - מי שדעתו שפלה, הוא כמקריב כל הקרבנות, שזוהי הפגנה הנמשכת מהם כאמור:

ועוד נראה לקוצר דעתי, שעל כל פנים יש צד-מה בקרבנות להמשיך הדבוק האלהי ממעלה למטה, ומסמטרא אחרא ניליף לסמטרא דקדושה - המבדיל כמה אלפי הבדלות - שאנו רואין שההעשנות וההקמרות מועילים תועלת-מה כמעשה שדים ומעשה כשפים כידוע, וכן אפשר שגם הקרבנות לשם ה' מועילים להמשיך הדבוק [בו יתברך]. וזה ענין אדם הראשון ונח ושלמה המלך ע"ה בהקריבו אליו אלף עולות, ואז נראה אליו ה', וגם מעשה שעיר עזאזל אפשר יתיישב קצת בזה:

אמנם צריך להבין אומרם אף אין תפלתו נמאסת, שהיה לו לומר שתהיה מקבלת, דמהיכא תיסק אדעתין שתהיה נמאסת. ומהראנייח ז"ל נדחק בו הרבה בסדר זה, עין עליו. אך הנראה כפשוטו שלא דבר כלל במי שדעתו שפלה והוא צדיק תמים, דהא פשיטא, אך הפגנה שהגם שזה שדעתו

הקרבנות, ונראה לי שהיא פשוטה מכל הטעמים שנאמרו בה, ובה יתיישב טעם לקרבן הכל ואלף עולות של שלמה ע"ה. והוא, כי כאשר חייב הענין לעבוד את ה' הנכבד והנורא, והנה בטבע שהטביע ה' בעולמו הוא: שהגדול והאדון שיהיה בבשר-ודם - יביאו אליו פלגם דורונות ומנחות, ונוטל חלק בראש, וכל דבר נכבד - אליו יובא, שבזה נבגרת אדנותו עליהם ועבודתו ושהם פלגם נכנעים אליו, ולא יסתפקו באמירתם או במחשבתם, רק על ידי מעשים שתכבד בהם אדנותו.

והנה הוא יתעלה לא-איש אל⁴⁶⁵ שיאכל מה שיביאו אליו, ולא בן אדם' שיהנה במה שיביאו אליו, ואם לא יביאו אליו כלל - הנה הפסדנו התועלת הנמשך מהבאת המנחות והדורונות. על זה גזרה חכמתו שיעשו בית מיוחד לשמו, ואליו יובא כל דבר טוב, כל חלב וכל ראשית, המובחר שבמאכלים והמובחר שבמשקין, האוכל ישרף והמשקה ישפך. ואם [כין] הוא גבוה מעל גבוה מכל החסרונות ולא יתכן בזה הנאה אליו ח"ו - הנה יגיע תועלת גדול למביאים, כי בזה תתפרסם אדנותו עליהם, ושהוא אצלם כמלך בגדוד שיבחרו אליו כרים מצאן וראשית שמנים, ויכירו עבודתו ואדנותו ושליטתו עליהם. זהו אצלי הטעם הנכון במצות הקרבנות, והוא אצלי פשוט עד שאני תמה מגדולי המפרשים שנדחקו לתת טעמים אחרים:

שפלה יש בו עון אשר חטא' שיחייב להיות תפלתו נמאסת, [על כל פנים] כיון שדעתו שפלה - אין תפלתו נמאסת:

והוא מאמר הכתוב (שמות ב כג) **וּתְעַל שְׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הַעֲבֹדָה**, שמאמר 'מן העבודה' הוא יתר, אלא שהודיענו שלא היו ראויים שתתקבל תפילתם, אך **וּתְעַל שְׁוֹעֲתָם מִן הַעֲבֹדָה**, [שהעבודה הקשה הביאה אותם להיות בעלי דעה שפלה, ולזה עלתה שועתם].

והוא גם כן אומרם (סוטה ה) על פסוק **הֵן אֵל כְּבִיר לֹא יֵמָאס** (איוב לו ה) - **שֶׁתְּפִלָּת צִיּוּר אֵינָה נְמֹאסֶת**, שהכֹּהֵן: שהגם שמצד עצמה אינה ראויה לעלות, על ידי הציבור אינה נמאסת. ונוכל לפרש עוד, אומרם (שם) **אָף אֵין תְּפִלָּתוֹ נְמֹאסֶת** - [היינו] אפילו היא ביחיד, דמצד שהיא תפלתו ביחיד - ראוי [היה] שתמאס, [אך] עכשיו שהוא נשבר ונדכה - **אֱלֹהִים לֹא תִבּוֹה**:

ועם הטעם הזה שִׁנְתָנוּ במצות הקרבנות, יהיה נכון מה שייחסו רז"ל (ברכות כו) **הַתְּפִלָּה בְּמִקוֹם הַקְּרִבָּנוֹת**, וסמכו זה על מאמר הנביא (הושע יד א) "ונשלמה פרים שפתינו", יען כי זה פרי התפלה: לסדר שבחיו יתעלה כפי קוצר הלשון של בני אדם, ולהתנפל ולהתחנן אליו, וממנה ימשך לאדם הַפְּנִיָה הנמשכת מן הקרבנות עצמם. ואם-כִּי⁴⁶⁶ ודאי לא תתפרסם העבודה והאדנות לו יתעלה בדבר

שפתים כמו [על ידי] המעשה והעמל הרב וחסרון המזון החביב עליו מנפשו, ואמרו ז"ל (ברכות א) "**אֶגְרָא דְתַעֲנִיתָא צְדָקְתָא**", כי עקר שכר התענית - בתתו מזון לעניים, הרי שאף ענוי גופו אינו נחשב אם לא על ידי מעשה הצדקה, כל שכן 'דבר שפתים' לבוד.

והוא אצלי מאמר הכתוב (משלי יד כג) **כִּכְלָ עֲצֵב יְהִיָּה מוֹתֵר וְדַבַּר שְׁפִתִים אֵךְ לְמַחְסוֹר**, שהוא [לכאורה] משולל הבנה, וכבר פירשתי בזה במקום אחר. ואך לפי דרכנו נאמר בסגנון אחר, 'כי זה כל האדם'⁴⁶⁷ לעבוד את ה' בעמל פה ובעמל ידיו, בפיו - לשבח לפאר ליוצר רוחו ונשמתו, ובגופו ובממונו - לכל עבודת ה' יתברך. והנה שתי העבודות האלה - שתיהן שוין לטובה, אך יתרון לזה על זה: כי כל המצטער בגופו [בעבודת ה'], ומכניס עצמו בכל עצב עליה] - יהיה לו מוֹתֵר [דהיינו יתרון ממש ותוספת], אך **דַּבַּר שְׁפִתִים** - ישלימו חסרונו לבוד, לא זולת. כי האדם הוא השלם שבבריות ה', כי כָּלֶם חסרים הדבור והדעת, ובאדם - על ידי דבורו לטוב - לא יקרא חסר, אך מוֹתֵר אין לו. וזהו אֵךְ לְמַחְסוֹר ולא אמר 'למחסור', שרצונו לומר שדבר שפתים לא יהיה בהם מוֹתֵר, אך ישלימו המחסור [בלבוד].

באופן כי זאת עבודת התפלה - יש לה יחס-מה אל הקרבנות. והוא ענין מאמרם ז"ל במסכת ברכות (טו) **א"ר אֵלְעִזֵּר מֵאֵי דַכְתִּיב**

467. סוף ספר קהלת.

466. כאן "ואם כי" פירושו "ואמנם" או "ואולם", ולא "הגם" או "אף על פי". ודו"ק.

(תהלים סג ה) **כֵּן אֲבָרְכְךָ בַחַי וּבַיּוֹ, כֵּן אֲבָרְכְךָ בַחַי - זו קריאת שמע. בשמך אשא כפי - זו תפלה. ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבוע נפשי. ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: ושפתי רננות יהלל פי. עכ"ל.** ויש לדקדק בו, מהו שהוקשה לו בפסוק זה עד שאמר "מאי דכתיב", שפשוטו מבואר הוא. גם אומרו "ואם עושה כן" וכו', מאי קא משמע לן, שפשיטא שכל העושה מצוה נוטל שכר. גם יש לדקדק, שלפי פירושו שפסוק כמו חלב הוא מתן שכר, מאי "כמו" חלב וכו', חלב ודשן הוה ליה למימר ותו לא. גם אומרו "ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות", מהיכא מפיק לה:

הביאור: הנה פשוטו של מקרא - על דרך מאמר הכתוב (שמות כד יא) **וידחו את האלהים ויאכלו וישתו**, שהצדיקים - ערב עליהם הדבקות באל-יתעלה כאכילה ושתיה, ויתענגו בהיותם משבחים ומפארים לה' יתברך כ[פין] אשר יגילו בני אדם במאכלם ומשתיהם. וזהו אומרו **כמו חלב ודשן תשבוע נפשי**, יאמר: שכאשר **אברכך בחיי ובשמך אשא כפי** - והיא התפלה לאל שמכנה אותה הכתוב לנשיאות כפים, וכענין הכתוב (איכה ג מא) **נִשָּׂא לִבְנֵנו אֶל כַּפַּיִם**, ואמר (תהלים כח ב) **בְּנִשְׂאֵי יָדַי אֶל דְּבִיר קִדְשְׁךָ**, שרגילות היה להם שהמתפללים יפרשו כפיהם להשמים, וכמו שעשה שלמה המלך ע"ה

דכתיב (מ"א ח כב) **"ויפרוש כפיו אל השמים"**, וכבר נתננו⁴⁶⁸ טוב מעם למנהג זה בדרוש לשבת זכור יעין שם. מלבד שפשוטו נגלה שהוא כדל שואל הפושט ידו ליטול - לתחשב לי נשיאות כפי ותפילתי בקרבן, וכמו חלב ודשן תשבוע נפשי. פירושו: ויה"ר שתערב עלי הדבקות כך כמו חלב ודשן.

ותמיהא לי על רד"ק ז"ל גדול הפשטנים שפירש: **"בשמך אשא כפי** - בעזרתך אמצא ידי לנלחמים אותי". ופירושו ז"ל אינו במשמעות הפשט בכל מקום. גם היאך הסמיכה⁴⁶⁹ נמשכת בדברים, אומרו "כמו חלב ודשן" וגו'. ונראה שהוא ז"ל - דחקו (מה שכתב הפסוק) ב' [של] 'בשמך' [דיותר היה לו לכתוב ל', לשמך אשא כפי, ולזה פירש "בשמך אשא כפי" במלחמה, כמו "באלהים נעשה חיל!]. ואינו דוחק, דהכי קאמר: **בוזכירת שמך אשא כפי**, שהמתפלל יצטרך להזכיר שמו יתברך. אך הדבר פשוט כמו שפירשנו, ודבר הלמד מענינו: כן אברכך וכו' בשמך וכו' וכן פירש"י ז"ל:

וגם רבותינו ז"ל מסכימים על זה במאמר שכתבנו, אך רבותינו ז"ל הוקשה להם: א' אומרו "בחיי" שהוא יתר, דפשיטא, כי לא המתים יהללו יה⁴⁷⁰. גם אומרו "כמו חלב וכו' ושפתי רננות" וכו', שלפי פשוטו היה לו לדבק מאמר "ושפתי רננות" עם פסוק "כן אברכך", ועליהם קלם יאמר "כמו חלב ודשן". ולזה פירשו: **כן אברכך בחיי - זו**

468. פירושו: הסמיכות.

470. תהלים קמו יז.

468. כתב נתננו במקום נתנו, כי בלי ניקוד יפעו לקוראו נתנו.

בזה [לומר] שאין מאמר "ושפתי רננות ידבר פי" (הוא) מכלל המעשה [הטוב של דוד המלך ע"ה כמו אברכך בחיי וכו'], רק הוא יעוד שיהיה לו רוב טובה בעולם הזה ובעולם הבא, ושפתיו רנן ורננו בשמחה ובטוב-לבב מרוב-כל, וזה נרמז באומרו "רננות" תרתי משמע, בעולם הזה ובעולם הבא. זהו לפי מדרש רבותינו ז"ל.

[אך] לפי פשוטו של מקרא נראה שהוא מדבק עם פסוק שלאחריו, **אם זכרתך על יצועי, באשמורות אהגה בך**. ורוצה לומר כמו שנתבאר למעלה, שאומר דוד המלך ע"ה שהוא שמח בדבוק מחשבתו עם האל יתברך כאלו אוכל ושותה. וזהו **אם זכרתך על יצועי בעלותי על ערשי בתחלת הלילה** - ואפשר שרמוזו על קריאת שמע של ערבית - וגם כן באשמורות שהם ג' עתות הלילה [אהגה בך], אם יהיה לי זה ולא יהיה שום מעיק ומטרוד - יהיה לי שמחה בזה כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי, שמודה ומשבח אני לאל שעשה עמי זאת. וכללות פונתו: שכשם שישמחו בני אדם ברוב טובה [של עולם הזה] ויודו לאל עליה, כן אשמח אני אם זכרתך על יצועי וכו'.

ואפשר שמפני זה כתב רש"י ז"ל (על הגמרא ברכות שם): **"כן אברכך וכמו חלב ודשן - תרי קראי דסמיכי אהדדי"**. וכבר נתקשה מהראנ"ח ז"ל בפירש"י, דמאי קא משמע לן בזה, דזיל קרי בי רב הוא. והוא ז"ל נדחק הרבה בדברים שאילו כן להם רש"י ז"ל, לא יציר בשכל שיחסרם. ומה גם שגם פירושו אינו מתקבל, שמה שכתב רש"י ז"ל בא

קריאת שמע, שבה מוסר האדם רוחו ונפשו על קדושת שמו יתעלה, כאומרו "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך", [ואמרו ז"ל (ברכות נד.) אפילו נוטל את נפשך]. וזהו כן **אברכך בחיי**, והוא בית-הכלי שבחיי עצמם - אברכך [בו], ש[חיי] אתנם לך ברכה ומנחה, מלשון (בראשית לג יא) **"קח נא את ברכתי"** וכו' [שהיא מתנתו], והוא רמז לקריאת שמע שבה ימסור האדם רוחו ונפשו לכבודו יתברך. **בשמך אשא כפי - היא התפלה**.

ולזה אמר: **ואם עושה כן - אין תפלתו נמאסת, שנאמר כמו חלב ודשן תשבע נפשי**, שאומרו "כמו חלב" וכו' הוא יעוד, ואינו נמשך עם פסוק "כן אברכך" וכו', וכפשוטו שזכרנו. והפננה כמו שנתבאר, כי התפלה במקום הקרבן שמקריבין ממנו החלב. וזהו כמו חלב - שהם שאר הקרבנות שנאכלין, ואין קרב מהם אלא החלב. ודשן - הם העולות, שכלם נשרפין ונעשין דשן. וירמוז גם כן לבשרם שהוא דשן ושמן, שהבשר נקרא דשן, ואף לפי פשוטו נראה בעיני כן שדשן הוא שומן הבשר, וחלב כמשמעו. ורד"ק ז"ל כתב שכל הענין במלות שונות, ויותר נכון מה שכתבנו. ולפי דרכנו ירמוז על העולות - שגם בשרם נשרף ונעשה דשן, ורוצה לומר שקריאת שמע ותפלה - תשבע מהם נפשי הרוחנית, שכל שובעיה הם מצות ומעשים טובים, ויהיה שובעיה מהתפלה כמו שובעיה מהקרבנות.

וסיים בעל המאמר **ולא עוד אלא שנחל שני עולמות: העולם הזה והעולם הבא, שנאמר ושפתי רננות ידבר פי**, רצה

יותר - לא היה נתן לומר כן]. ובזה רגיל רש"י ז"ל בכמה מקומות:

והוא גם כן ענין מאמרם במדרש (שהש"ר ה ב) שיחס הקרבנות ויחס התפלה אחד הם, וזה לשונם במדרש: "אני ישנה ולבי ער, אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים, אני ישנה מן הצדקות ולבי ער לעשותן, אני ישנה מן הקרבנות ולבי ער לקריאת שמע ותפלה, אני ישנה מבית המקדש ולבי ער לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה, אני ישנה מן הגאולה ולבי ער לקביה עלי לגאלני וכיו"י. עכ"ל. מבואר נגלה מה שנתבאר, כי התפלה יש לה יחס עם הקרבן, ולזה עמדה במקום הקרבן.

אכן יש לדקדק בשאר חלקי המאמר: א', אומרם [אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים, שהכניסו] גמילות חסדים תחת המצות, שאינו מסגנון כל המאמר שמכנים דבר מסוג הדבר החסר. וגם, למה נהיה חסרים מן המצות. גם אומרם ישנה מן הקץ ומן הגאולה, מה הפונה להם בזה.

ונראה שהמצות שזכר פה - [וגם] אם סתם דבריו - המה מצות הנתונה לכהנים - כ"ד מתנות כהונה ולויה, שעל ידי הגלות אני ישנה מהם. ולבי ער בגמילות חסדים - שגמילות חסדים שאני עושה - [היא] במקום הגמילות חסדים של מתנות כהונה וכו' שאינם מתנה גמורה, שאין לבעלים הנאה מהם אלא טובת הנאה, [וזה דומה לגמ"ח שאין מתחסר ממונו].

להכריח שלא נפרש בפשט שזכרנו, דהיינו "כן אברכך כמו חלב ודשן" וכו', ועל דרך "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו" וכו' כמ"ש לעיל]. והכריח זה משום דתרי קראי דסמיכי הם ואינם פסוק אחד.

ומי גלגה לו שהפשט הוא כך, ודילמא הפשט כמו שנתבאר או כפירוש רד"ק ז"ל. וגם התירוץ אינו תירוץ, דמה בכך שהם תרי קראי, אדרבה כך צריך להיות. גם הפירוש שבסוף דף מ"ד שהוקשה לו מה שאמר "ואם עשה כן" ולא אמר "ועליו הכתוב אומר", אחר המחילה הוא תפל מבלי מלח, ואיך רש"י ז"ל גדול הפשטנים יחוש לדקדוקי עניות כאלו, ויהי נטפל לתרצם מה שאינו מנהגו כלל ועיקר. וגם התירוץ דתרי קראי דסמיכי וכו' - אין בו טעם, דמבואר נגלה לשון "ועליו הכתוב" וכו' שהוא יעוד, חלילה לייחס לרש"י ז"ל דברים כאלו. אבל לפי האמת אין מנהגו של רש"י ז"ל לבאר אפילו דברים הגלויים ונעלמים קצת ממי שאינם רגילים במקרא:

ולזה נראה לפרש [שהטעם שהוצרך רש"י לכתוב שהם קראי סמיכי אהדדי, הוא משום שהוקשה לו] שלכאורה ראית הגמרא אינה ראיה, דקרא ד"כמו חלב" - לחודיה קאי, ובפרט לפי מה שנתבאר שפשוטו הנגלה [הוא] שמדבק עם פסוק "אם זכרתך" וכו'. ויהי מה, הוא פסוק בפני עצמו, ומנא ליה לש"ס שהוא יעוד למאמר "כן אברכך" וכו'. לזה פירש [רש"י דכיון] דתרי קראי דסמיכי אהדדי [נינהו, לכן שפיר הוי האמור בפסוק השני יעוד לראשון, ורק אילו היו רחוקים

הצדקה עם התענית - הנה יהיה קרבן שלם, החלב והדם עם חסרון ממון. וכן אמר הנביא (ישעיה נח ו) **הלא זה צום אבחרהו** וגו' וסמך ליה **ותפק לרעב נפשך** וכו', לומר שעקר שלמות התענית היא הצדקה:

והוא שאמר בפרשתנו זו:

אדם כי יקריב מקם קרבן לה' מן הבמה מן הקרבן ומן הצאן תקריבו את קרבנכם (א ב). ויש לדקדק אומרו **אדם** ולא 'איש' כרגיל בכל מקום, ורז"ל דרשו (ויקרא ב ז) מה אדם (הראשון) לא הקריב מן הגזל (כי הכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו מן הגזל). גם יש לדקדק אומרו **מכם** שלא כסדר, וכך היה לו לומר "אדם מכם כי יקריב" וכו'.

אך ירמוז ש[מין] אשר יקריב - מכם ממש [יקריב], פירוש שיקריב חלבו ודמו על ידי תענית. ולזה אמר **אדם** ולא 'איש', שהאדם - מצד חומרו נקרא אדם, שהוא נוטריקון אפר דים מורה (מוטה ה), ומצד צורתו נקרא 'איש', שגם המלאכים מצינו שנקראים איש [שנאמר] "האיש לבוש הבדים" (דניאל יב ו). וזה גם כן ענין הכתוב (לקמן יג ב) **אדם כי יהיה בעור בשרו שאת** וכו', שמצד שנמשך אחר חומרו, יהיה בו שאת או ספחת. וכן **אדם כי ימות באוהל** (כמדבר יט יד). וכאן רמז על החקרבה שרמז במאמר **מכם**, שהפונה שהקריבו דמם נחשב להם כאלו מן הבמה וכו' כאמור:

ועוד ירמוז ענין אחר, שכאשר יעלה על לב איש לקרב עצמו לפני המקום כאשר יקוו מהקדושים השרידים, יקריב בהמה לפני הי

והוא עצמו שהמשיך אחריו **אני ישנה מן הצדקות** וכו', וצריך להבין שנה זו מה היא. ונראה לומר **שעל ידי הגלות ורוב מסים** וכו' - לא יתנו לנו מקום לעשות צדקות כל כך, לזה אמר שאם אני ישנה מן הצדקות ורוב העניים לא יוכלו תת צדקה, הנה **לבי ער לעשותן**, והמחשבה תהיה לנו במקום המעשים:

אני ישנה מן הקרבנות: כמו שנתבאר לעיל. **אני ישנה מבית המקדש**, רוצה לומר מהעליה לבית המקדש, ולבי ער לבתי כנסיות שהם מקדש מעט. **אני ישנה מן הקץ שנחתם** ולא נודע, ועם כל זה **לבי ער לגאולה** כי לישועתך קוינו כל היום.

אני ישנה מן הגאולה, בזה רמז מאמרם ז"ל (פנהדרין צו): "אין בן דוד בא עד שיתייאשו ישראל מן הגאולה". וזהו שאמר: כשאני ישנה מן הגאולה - אז ולבו של הקב"ה [ער] עלי לגאלני, וכדמסיק שהקב"ה נקרא 'לבנו' שנאמר (תהלים עג כו) "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם". באופן כי התפלה נכנסת במקום הקרבן, וכן התענית, כמבואר מתפלה שתקנו למתענה, כדאיתא בגמרא (ברכות ז). שהקרבן מקריבין ממנו חלבו ודמו, וכמו-כן המתענה מתמעט חלבו ודמו:

והוא ענין מאמרם ז"ל (ברכות ו) **אגרא דתעניתא צדקתא**, וצריך טעם למה. ועם האמור נאמר כי התענית - דמות הקרבן בהקרבת החלב והדם. אכן חסר [הוא התענית] מחסרון ממון, כי יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, וכאשר יתן

ויחשב לו כאלו הקריב עצמו, ששרפתה במקום שרפתו ודמה במקום דמו:

ועוד ירמוז מעשה חנה בהביאה [את] שמואל לשמש בבית ה', "ותביאהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה" וגו' (ש"א א כד). וזהו אדם כי יקריב מכם - כגון בניו לבית ה' לקרבם לשמש - מן הבהמה וגו' תקריבו [אותם], שלא יביאם ריקם:

והוא ענין הפטרת השבועי:

עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. לא הביאת לי שיה עליתי וזבחתי לא כבדתי לא העבדתי במנחה ולא הוגעתי בלבונת. לא קנית לי בכסף קנה וחלב וזבחתי לא הרויתני אך העבדתי בחטאותיך הוגעתי בעונתיך. (ישעיה מג כא-כד). ויש לדקדק: א' הכפל, "עם זו יצרתי לי - תהלתי יספרו" והיינו הך, היה לו לומר "עם זו יצרתי, תהלתי יספרו". גם אומרו "ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל", שהוא כפול ומשנה משם יעקב לישראל. גם אומרו "לא הבאת לי שיה עולותיך", דבאומרו "עולותיך" משמע שכבר הביאם, ואיך יאמר לא הבאת לי, והיה לו לומר: "לא הבאת לי עולות". גם אומרו "אך העבדתי בחטאותיך" וגו' - שאינו דבר והפוכו. גם אומרו "לא קנית" וגו', והיה לו לומר "לא הבאת לי" כמו שאמר בעולות:

אכן הענין הוא במאמרם ז"ל (שבת נה). על פסוק (יחזקאל ט ד) "ויאמר ה' אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלים והתית תו על מצוחות האנשים הנאנחים והנאנקים על

כל התועבות הנעשות בתוכה" וגו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאלי: לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו - שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחם של רשעים תיו של דם - כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: רבוננו של עולם, היה בידם למחות ולא מיחו! אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם - לא יקבלו מהם. אמרה לפניו: רבוננו של עולם, אם לפניך גלוי - להם מי גלוי? עכ"ל. שמבואר שהצדיקים-גמורים נתפסים על שלא מיחו ברשעים.

והנה הנביא [ישעיה] מוכיח לצדיקים ולרשעים, והקדים תחלה ואמר עם זו יצרתי לי, יאמר: שהנה בעם ישראל [יש] שתי כתות: מהם - שיצרתי לי, לצורך עבודתי, כי לכך נבראו. מהם - שנוסף על מה שיצרתים לי, (אלא) אף גם זו: תהלתי יספרו לאחרים, להודיע לבני האדם גבורותיו יתעלה, ולהחזירם על ידי כך לדרכו הישרה.

והמה לא עשו כן, אך ולא אתי קראת יעקב שהם ההמון הנקרא בשם יעקב, שעליהם אמר "עם זו יצרתי לי". ועל הגדולים והשרים שנקראו בשם ישראל אמר כי יגעת בי ישראל. כי ידוע כי הצדיקים-גמורים - הלילה להם מלבוש פניהם בקרקע שלא להוכיח כלל, אך תהלה מוכיחים, וכשרואים [ש]העם [אינם מקבלים] [תוכחות] - יהיה להם טורח גדול, ויקיימו בעצמם "פה שתיקה לחכמים" (פסחים צט). ולא כן מצות

ה) על פסוק "כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א יז), שהדיין שנוטל ממון מאחד שלא כדין, הקב"ה משלם לו. וכן הוא אומר (תהלים לו כא) **לֹא רָשַׁע וְלֹא יִשְׁלַם, וְצַדִּיק חֲוֹנֵן וְנֹתֵן**. וצדיק - הוא יתברך צדיקו של עולם - חונן ונותן (להשיב לנגול). נמצא שהגוול את חברו, ממריח [את] בוראו לפרוע בעדו. וזהו אך העבדתי בחטאתיך וגו', שנתניה שנותן הקב"ה לאדם חוץ מן הטבע, מירחא היא אצלו:

ועוד יש לפרש העבדתי בחטאתיך (שרוב) [שקרוב] זלולם במצות האל, שוגגים ומביאים קרבן. וכבר אמרו ז"ל (הגיגה ז): "כתיב (תהלים ה) אבוא ביתך בעולות, וכתיב (משלי כה יז) הקר רגלך מבית רעך"⁴⁷¹? לא קשיא, כאן בחטאות ובאשמות - הקר רגלך, כאן בעולות - אבוא ביתך בעולות. באופן שאין הפץ לאל ברוב החטאות. ולזה אמר **לֹא הִבַּאת לִי שֶׁה עֹלֹתֶיךָ, אֲךָ הִעֲבַדְתִּי בַחַטָּאתֶיךָ, חַטָּאוֹת וְאֲשָׁמוֹת שֶׁהֵם לְפָנַי כְּעֹבְדָה וְטוֹרָה, וּמִזֶּה נִמְשַׁךְ לָכֵם שֶׁהוֹגַעְתִּי בְּעֹנֹתֶיךָ, שֶׁאַחַר שִׁישׁ לָהֶם רְפוּאָה בְּקִרְבָּן** - משיאים לכם אף לעון, שהוא המזיד:

ולחיות שכל זה נמשך מחסרון המוכיחים, כמו שאמר תהלתי יספרו [לאחרים], אמר (שם מד פסוק ה): **שְׁעוּד יָמִים בָּאִים זֶה יִכְתּוֹב יְדוּ לָהֶן, וּבִשְׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנָה, שֶׁהַמוֹסָר נִפְשׁוּ לְהוֹכִיחַ - נִקְרָא לָהֶן, כִּמְה דָּאת אִמַר (שמות לב כו) "מִי לָהֶן אֵלַי, וַיֵּאֱסָפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי",**

ה' יתעלה, רק "הוכח תוכיח" אפילו מאה פעמים (בכא מציעא לא), וכל מי שיש בידו למחות - לא ישקוט ולא ינום ולא יישן עד שיחזיר בני אדם לדרך הישרה, או עד מקום שידו מגעת.

ואמר שמהיות [ש]העם - אין [אדם] מחזירם למוטב, [על כן] אף כי יעלו עולות - לא יעלו לרצון. וזהו **לֹא הִבַּאת לִי שֶׁה עֹלֹתֶיךָ, שֶׁאִם הִיִּית עוֹשֶׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים - הֵם יִבְאוּ לִי שֶׁה עֹלֹתֶיךָ, מִה שֶׁאֵין כֵּן עֲבָשׁוּ - לֹא עֲשִׂית כְּנַפִּים לְעֹלֹתֶיךָ לְעֹלֹת אֵלַי, כִּי "זֹבַח רְשָׁעִים תוֹעֵבָה" (משלי כא כו):**

ועוד, [שאף אם פעמים עשית מעשים טובים שעל ידם יתקבלו עולותיך לרצון, מכל מקום] - **לֹא הִבַּאת לִי לְשִׁמּוֹ, [אלא] רק לַהֲתַכְבֵּד בָּהֶם. וְעוֹד, שֶׁאֵינִם עֹלֹתֶיךָ שֶׁלְךָ, רק וְהִבַּאתָם גּוֹל. וְהוּא שֶׁאִמַר אַחֲרָיו לֹא קִנִּית לִי בְּכַפֵּךְ, שְׂכַל מַה שֶׁאַתָּם מִבִּיאִים - גּוֹל הוּא בִּידְכֶם או חֵנֶם. וְכֵבֶר בְּזוּהָר (פרשת תרומה דף קכח). גָּנַן הִרְבַּה מִי שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה בְּחֵנֶם:**

ואמרו **אֲךָ הִעֲבַדְתִּי בַחַטָּאוֹתֶיךָ וְגו',** לומר: שעל ידי שאתה מביא אלי הדבר הגזול, לא די שאינך עושה רצוני בזה, אלא גם העבדתי בחטאתיך, שאחר שגזלת את חברך - צריך אני לטרוח לשלם לו, ש"כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה" (ביצה מז), וכשגזול אדם את חברו - יצטרך הוא יתברך לפרוע, כמו שפירשו ז"ל (מנהדרין

471. והוא כנוי להקב"ה שנאמר (משלי כז י) רעך ורע אביך אל תעזוב. (ויקרא רבה ו א).

יאמר לה' אני, וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה", שכל אחד מהגדולים יאמר "לה' אני" ואיני חושש על עצמי. ולזה ההמון גם כן יכתבו ידיהם לה' לעשות רצונו, ובשם ישראל יכנה, לשון יושר [וכנות] וצדקות:

או להיות כי: מהיות שם ישראל מפרסם בעולם לכל החמדות, לחכמה ולגבורה ולצדק וליושר, ובגלותנו בעוונות הרבים - לדלותנו ושפלותנו - נשכח שם ישראל ממנו, ולא נוכל להרים ראש לזכור עלינו שם ישראל, וזהו מאמר הכתוב (תהלים פג ה) **אמרו לבנו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד** שהוא כפול, אך עצתם עלינו לזולזלנו ולפורנו בין הגוים, עד שכל רואינו יכחישו שם ישראל מעלינו. וזהו אמרו לבנו ונכחידם מהיות גוי וממילא לא יזכר שם ישראל עוד, כי כל שומע דלדולם יאמר: "חלילה [לומר] שאֵלו [הם עם בני] ישראל", וכאשר קרה לנו בעוונות הרבים, שהעלו שום-ביש מקנאתם ושנאתם, שָׁמָם יהיה לאֵלֶהָ, כן יהי רצון. ולזה אמר שלעתיד בשם ישראל יכנה כל אחד מהם, בהיות כל אחד ממנו בכבוד והוד והדר, מצורף לצדק והיושר והאמונה שתרבה בישראל, בעגלא ובזמן קריב אמן כן יהי רצון.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

יען כי יש מהגדולים מושך ידו מתוכחות, כי יחוש לעצמו משנאת בני דורו וחושש שלא יגיע לו נזק, ואֵלו יתן אל לבו שאין לו כלום בעצמו והוא עבד קנוי להקב"ה, לא יחוש על עצמו נגד כבודו יתברך.

וזהו בעצם מי לה' אֵלֵי, פירוש מי הוא שחושב עצמו עבד לה' ואינו חושש על עצמו - יבוא אֵלֵי, יען כי יצא להלחם בעוברי רצונו יתברך, ואולי יפגעו בו מרי נפש, ולזה כל שאינו משים לאל נפשו, לא יבוא. באופן שכל המוסר נפשו על שמו יתברך - הן במלחמה הן בתוכחת - זה יקרא לה':

וזהו אצלי מאמר התנא (אבות ג ז) **תן לו משלו שאתה ושלך שלו**, שפתח בממון וסיים בנוף. וכבר פירשנו במקום אחר. וכפי דרכנו נאמר, שבא להזהיר על התוכחת, שלא יחוש על [שום] ענין נגד כבודו יתברך. וזהו **תן לו משלו שאתה ושלך שלו**, ואחר שבין ממונד ובין גופך שלו - לא תחוש עליהם. ולזה אמר **וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך**, ולא אמר "שנאמר", יען כי בדוד מִדְבַר בנתינה לְמִצּוֹת, והתנא מדבר במסירת נפשו על כבודו יתברך, אך ראייה קצת איכא. וקרוב לזה פירש הרע"ב ז"ל עין עליו:

וזהו שאמר זה יכתוב ידו לה', שכנגד מה שאמר "כי יגעת בי ישראל" אמר "זה

